

MEMÒRIA DE LA INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA
EFFECTUADA AL PLA DE PALAU, 19.
(BARCELONA, BARCELONÈS).

Data de la intervenció: 28 de juliol-12 d'agost de 2005.

Codi MHCB: 125/05

LAURA ARIAS DEL REAL
Barcelona, novembre de 2007

ÍNDEX

1. INTRODUCCIÓ

1.1. FITXA TÉCNICA

2. SITUACIÓ DEL JACIMENT

3. NOTÍCIES HISTÒRIQUES I INTERVENCIONS ANTERIORS

4. MOTIVACIONS I OBJECTIUS DE LA INTERVENCIÓ

5. METODOLOGIA

6. DESCRIPCIÓ DEL TREBALLS REALIZATS

7. CONCLUSIONS

8. BIBLIOGRAFIA

ANNEXES

1. REPERTORI ESTRATIGRÀFIC

2. DOCUMENTACIÓ GRÀFICA

2.1- Documentació fotogràfica

2.2- Documentació planimètrica

3. LLISTAT DE FOTOGRAFIES

1. INTRODUCCIÓ

Amb motiu de les obres de canalització per tal de fer una estesa de cable per la companyia FECSA-ENDESA, portades a terme per l'empresa sub-contractada ESPELSA, al Pla de Palau, 19 de la ciutat de Barcelona, i donat que aquest indret s'inclou en una Zona d'Interès Arqueològic i d'alt valor històric, es van trobar més que fonamentades les precisions sobre la necessitat d'intervenir-hi arqueològicament com a seguiment de la intervenció urbanística. La realització del Projecte va ser coordinada pel Museu d'Història de la Ciutat, de l'Ajuntament de Barcelona, essent Laura Arias del Real, de l'empresa Àtics, S.L., l'encarregada de la direcció tècnica.

Aquesta actuació urbanística es va dur a terme entre els dies 28 i 31 de juliol de l'any 2005.

1.1 Fitxa tècnica

NOM DE LA INTERVENCIÓ	Pla de Palau,19
UBICACIÓ	Barri de Sant Pere, Santa Caterina i la Ribera Ciutat Vella, Barcelona
COORDENADES UTM Fus31N amb Datum ED50 (UB/ITC)	X: 431869 Y: 4581714 Z: 4'90 m. s. n. m.
CONTEXT	Zona urbana
TIPUS D'INTERVENCIÓ	Preventiva terrestre
CLASSE D'ACTIVITAT	Control i/o excavació
DATES D'INTERVENCIÓ	28 al 31 de juliol de 2005
PROMOTOR	FECSA ENDESA
EQUIP TÈCNIC	Direcció: Laura Arias del Real

2. Situació del jaciment

La ciutat de Barcelona es troba dins d'un terme municipal que s'estén a la costa de la mar Mediterrània en una plana d'uns 5 km. d'amplària (l'extensió total del terme és de 91,41 km²), limitada al NW per la serra de Collserola, entre els sectors deltaics del Llobregat i el Besós. La seva funció de capital ha estat sens dubte afavorida per la situació geogràfica d'aquesta plana, on conflueixen els dos grans eixos de comunicació que travessen en direcció Nord-Sud la Catalunya central (el Llobregat i l'eix dels rius Besós-Congost-Ter) i que accedeixen a la ciutat a través del congost de Martorell el primer i del coll de Finestrelles, sota el turó de Montcada, el segon.

La falla, originada al moment de la fractura del Massís Catalano-Balear, dibuixà el que, a grans trets, havia de ser la costa catalana. Per això, el pla inclinat del peu de Collserola és de basament paleozoic i d'estructura tabular, havent estat afectat per tots els moviments orogènics alpins. En el miocè i el pliocè, damunt del sòcol paleozoic se sedimentaren dipòsits marins, dels quals són testimonis el seguit de turons suau anomenats. El Pla, que des de Collserola va baixant suaument i d'una manera regular, en el punt de contacte entre la Ciutat Vella i l'Eixample, es produeix una ruptura de continuïtat amb la presència d'un salt o esglaó d'uns vint metres, clarament visible en la morfologia urbana. Aquest tall va ser aprofitat per la defensa, recolzant-hi les muralles, o per a l'economia, instal·lant a les Moles diversos molins aprofitant el sallent. De l'esglaó cap a mar ja no hi ha sòcol de llicorella ni de granit, sinó un mantell al·luvial format per les aportacions de les rieres, dels torrents, dels deltes dels rius veïnals i el corrent litoral.

Així doncs, el Pla es pot dividir en tres sectors: El *Pla inclinat*, els *turons arran de mar*, i el *pla de baix*, que correspondria a la zona compresa entre l'esglaó i el mar. En aquest sector hi dominen materials al·luvials més fins aportats per rieres, torrents i les aigües d'escorrentiu que baixen de la serra i, també, dels corrents marins.

a)

3. Notícies històriques i intervencions anteriors

Notícies històriques

La zona intervinguda va formar part de l'ager o territori de la *Colonia Iulia Augusta Faventia Paterna Barcino*, ciutat romana fundada el segle I a. C., en època d'August.

La fundació de *Barcino* va suposar, d'una banda, una modificació en l'estructura del territori, ja que es dividí per tal d'estructurar i ordenar el camp i per facilitar, mitjançant el cadastre, la recaptació d'impostos. De l'altra banda, i relacionat amb el que acabem d'esmentar, la nova fundació va significar la desaparició d'algunes *villae* republicanes tardanes i la construcció d'altres de noves a partir del segle I d. C., mentre que les que sobrevisqueren foren objecte de modificacions importants.

Tots aquests factors col·laboraren a un desenvolupament comercial i artesà que, sumat a la densificació del clos emmurallat, va provocar l'aparició de *vilanoves* al voltant de la ciutat romana a la darreria del segle X, durant el segle XI i al llarg del segle XII.

Els nous nuclis de població nasqueren en centres d'atracció pròxims a la ciutat. Per exemple, a l'entorn del mercat que se celebrava al peu de la porta oriental de la muralla aparegué el *burgus* o Vilanova del Mercadal, també anomenada Bòria (segle X), sota l'aqüeducte romà en ruïnes s'originà la Vilanova dels Arcs (segle X), i a prop d'edificis religiosos nasqueren d'altres vilanoves, com la de Santa Maria de les Arenes (segle X), o bé la de Santa Maria del Pi, la de Sant Cugat o la de Sant Pere (totes elles del segle XI).

La zona on s'acabaria formant la Vilanova de Santa Maria era inicialment un territori propietat de la casa comtal de Barcelona. En un primer moment, es caracteritzà pel fet de ser una zona costanera amb gran presència d'aiguamolls, de rieres i torrents que, de mica en mica, s'anaren dessecant, desviant i/o convertint en clavegueres.

Durant aquesta època primerenca de formació de les vilanoves, es portà a terme una obra d'infraestructura que va tenir una gran importància en el desenvolupament d'ambdós barris: a iniciativa del comte Mir es construí el Rec

Comtal, molt probablement aprofitant el traçat d'un dels antics aqüeductes romans (sabem que ja existia el "*rego de Miro Comite*" l'any 964).

La zona intervenguda es situa molt a prop de del barri de la Mercé, en un lloc on va existir un turó, el turó de les Falzies, que separava dues platges, una utilitzada com port i una altra com a zona de residència de pescadors, el barri de la Ribera.

Al Pla del Palau hi havia un dels portals de la muralla, el Portal de Mar, que s'obria al port i al moll, aquí s'havien construït al segle XIV uns porxos per guardar blat, raó per la qual també era coneguda aquesta porta pel nom de *Portal del Forment*, que més tard es van ampliar i dedicar a teixits, *Halla dels Draps*. El 1514 el Consell de Cent acorda dedicar l'edifici com a magatzem de blat i armes. Després dels esdeveniments de 1640, Felipe IV destinarà l'edifici a palau del virrei i el capità general.

Al segle XV els barris de la Mercè i de la Ribera es convertiren en residència de grans personatges, que erigiren els seus casals al carrer Ample, l'eix principal del nou barri, i carrers propers; com és el cas dels Montcada, responsables de la prosperitat del barri de la Ribera.

Durant la segona meitat del segle XIX i els inicis del segle XX, els antics quarters de Mar i de Sant Pere foren objecte d'una sèrie de processos que en modificaren la fesomia: foren afectats per la conversió dels antics cementiris parroquials i d'altres espais en places públiques, així com pels processos de desamortització de la primera meitat del segle XIX, per l'enderrocament de les muralles el 1854, per l'enderrocament de la Ciutadella l'any 1869, després de la revolta de 1868, i per la política d'obrir nous carrers més amples i rectes a la ciutat antiga (carrer de la Princesa, entre 1851 i 1853, i la Via Laietana, entre 1908 i 1913).

Intervencions anteriors

El barri de Sant Pere, Santa Caterina i la Ribera és una àrea que ha estat objecte d'un nombre important d'actuacions arqueològiques. Per aquesta raó, citarem únicament aquelles que considerem més rellevants per l'interès de les restes exhumades o bé per la proximitat (tant temporal com espacial) a la intervenció efectuada.

En la zona del Born les actuacions més interessants són dues intervencions en què es van localitzar dos enterraments amb coberta de lloses de pedra, i, durant el 1997-1998, es va excavar al solar del núm. 7 del carrer del Comerç i es van documentar un total de vint tombes de l'alta edat mitjana (segles VIII-IX), probablement integrants de la gran necròpolis que, des del baix imperi, s'estengué al nord-est de Barcelona. Així mateix, es localitzaren diverses estructures del barri de la Ribera (segle XIV-XVIII), nivells d'enderroc i anivellament corresponents a l'Esplanada (segles XIII-XIX) i, finalment, restes d'edificis que confirmen la reconstrucció del barri a partir de la segona meitat del segle XIX.

Les següents intervencions que volem destacar es van efectuar en el context de les obres d'adequació de l'edifici com a Biblioteca Provincial a l'antic Mercat del Born, una l'any 1998, i que va consistir en un sondeig que descobrí part del traçat del Rec Comtal i estructures d'habitació modernes.

La segona i més important actuació al Mercat del Born, que es va portar a terme entre el novembre de 2001 i l'abril de 2002, en previsió de la construcció de la Biblioteca Provincial de Barcelona, va donar uns importants resultats, ja que permeten veure l'evolució d'aquesta zona del barri de la Ribera des dels seus orígens medievals fins a la seva destrucció ja en època moderna, arran de la construcció de la ciutadella militar. D'aquesta manera, s'ha documentat com es va anar ocupant de manera gradual: l'àrea nord s'edificà al segle XIV, amb construccions grans i de qualitat, mentre que l'àrea meridional va ser ocupada per cases de pescadors molt més petites al segle XVI. Això no obstant, al segle XVII es portaren a terme transformacions en els edificis d'ambdues àrees (canvi d'orientació de les cases, modificacions de la distribució de les parets).

Ja a l'any 2001, es realitzà una excavació a l'avinguda Marquès de l'Argentera (a la zona davant de l'estació de França i la seu del Govern Civil), i al tram baix del carrer del Comerç fins a connectar amb l'aparcament de la plaça Comercial al davant de l'antic mercat del Born. Va consistir en una sèrie de sondejors previs a la construcció d'un aparcament al subsòl de l'avinguda Marquès de l'Argentera i del carrer del Comerç. Es documentaren nivells

arqueològics d'època moderna, tant anteriors a l'enderrocament ordenat per Felip V com posteriors.

Durant els anys 2001 i 2002, també, es va portar a terme el seguiment arqueològic d'unes obres de canalització d'aigua a l'entorn del parc de la Ciutadella. Durant la intervenció es van localitzar estructures relacionades probablement amb l'antic complex militar de la Ciutadella i en una excavació posterior, portada a terme per l'arqueòleg Miquel Gea, es va documentar un dels portals de la muralla, la porta de San Daniel, en molt bo estat.

En el barri de la Mercé, l'any 1997 Josefa Huertas Arroyo farà l'excavació als antics carrers de Ginjol i Passatge dels Banys, l'actual plaça de Joaquim Xirau, sota la plaça i el frontó es van trobar restes romanes alt-imperials, com un petit recinte amb *opus signinum* associat a una estructura de desguàs, un dipòsit per líquids que podria formar part d'una vil·la, i una sitja petita, una estructura de pedres reaprofitades (una és un ara) i un mur isolat.

Al centre de la plaça i amb una cronologia de finals del segle primer-començament del segle segon es va trobar una estructura, un monument funerari, amb una capsa de *tegulae* i al seu interior un recipient ceràmic reblert amb restes d'una incineració, ossos cremats i cendres.

4. MOTIVACIONS I OBJECTIUS DE LA INTERVENCIÓ

Arran de les obres efectuades per l'empresa ESPELSA, per tal de fer una estesa elèctrica del centre de la plaça al edifici número 19, es va creure necessari fer un seguiment arqueològic amb l'objectiu de documentar les possibles restes arqueològiques que es poguessin conservar. Així doncs, l'objectiu principal de l'actuació consistia en identificar qualsevol vestigi arqueològic existent a l'indret on s'havia de dur a terme l'actuació ja que:

- 1 Es tracta d'una zona situada dins de l'antic recinte medieval de la ciutat.
- 2 En intervencions precedents a la zona s'ha documentat l'antiga línia defensiva de la ciutat d'època moderna i medieval.
- 3 A l'indret s'emplaçava l'antic portal de mar, que comunicava la ciutat amb la zona portuària d'aquesta.

Aquest projecte preveia l'obertura de una cata de 41 metres de llargària. Per la realització d'aquesta es va escollir un procediment manual, treballant primerament amb una màquina petita, Bobcat, per trencar el paviment del carrer i delimitar la zona a rebaixar i seguidament treurent la terra a mà.

5. METODOLOGIA

La metodologia arqueològica aplicada ha estat la basada en el mètode de registre utilitzat per E.C. Harris (1979) i per A. Carandini (1981). Es tracta de registrar objectivament els elements construïts i estrats que s'identifiquen, realitzant una numeració correlativa d'aquests, sota el nom d'Unitat Estratigràfica" (U.E.) que individualitza els uns del altres. Cada U.E es registra en una fitxa on s'indica la ubicació en el jaciment, les seves característiques físiques, i la posició física respecte a les altres unitats estratigràfiques amb les que es relaciona.

Aquest mètode també inclou la realització de material gràfic; compost per la planimetria, amb plantes i seccions que ens donen, respectivament, una visió diacrònica i una sincrònica de les troballes; la documentació fotogràfica dels treballs realitzats i la recollida de material arqueològic deixant constància del seu lloc de procedència mitjançant el codi del jaciment –amb l'any- i la unitat estratigràfica a què pertany el material. A continuació, les peces preferents es dibuixen i reben un número perquè quedin individualitzades.

6. DESCRIPCIÓ DELS TREBALLS REALITZATS

El dia 28 de juliol de 2005 van començar les tasques d'ampliació i reforçament de la xarxa elèctrica al Pla de Palau, portant cables des del centre de la plaça fins el edifici número 19. Els treball foren portats a terme per una brigada de la companyia ESPELSA, composta per quatre homes.

La rasa oberta teniaa unes mides totals de 41 metres de llarg, una amplada de 0'40 metres i 0'70 metres de profunditat màxima, i transcorria des del exterior dels porxos del edifici número 19, creuava la calçada i passava a una estació eléctrica a 16 metres de la vora de la vorera.

Pel pas per la calçada no va caldre obrir el carrer, ja que hi havia tubs buits deixats en anteriors obres, i per això l'obertura només va ser de 29 metres de llargada.

Pel que fa a l'estratigrafia, només hem pogut documentar dos nivells: el nivell d'ús o paviment del carrer, fet de rajoles de 20 per 20 cm. i llur preparació de formigó (U.E.: 100), amb una potència de 0,30 metres (de la cota 4'30m.s.n.m., fins la cota 4'00); i un nivell d'aportació, U.E. 101, format per sauló, fruit de la instal.lació d'altres serveis, i amb una potència mínima de 0'70 metres de fondària (cota 3'30 m.s.n.m.).

7. CONCLUSIONS

Arran de les obres d'ampliació i reforçament de la xarxa elèctrica al Pla de Palau realitzades per FECSA-ENDESA amb la participació de ESPELSA, es va fer una rasa entre els dies 28 i 31 de juliol de 2005.

La rasa, amb una llargària de 41 metres, una amplada de 40 cm. i una fondària de 70 cm., es va començar per l'edifici número 19, fins a la vorera, i a l'altre costat de la calçada es van obrir 16 metres, fins l'estació on s'havia de fer la connexió.

Pel que fa als resultats arqueològics un cop realitzat el control de la rasa ha estat negatiu, ja que no es va documentar cap estrat ni estructura arqueològica, ni es va recollir cap material arqueològic.

Cal concloure esmentant que, malgrat que la intervenció es dugués a terme en una zona amb alta expectativa arqueològica, degut a llurs petites dimensions i al fet de estigués remogut per a la col·locació de diversos serveis, no hem pogut documentar cap estructura arqueològica corresponent a estructures medievals o estructures defensives medievals o modernes, malgrat que són nombroses les troballes en excavacions properes. Així doncs pel que fa a la rasa no ens aporten cap mena d'estratigrafia fiable ja que aquestes han estat molt afectades per la instal·lació de serveis moderns i no presenten cap mena d'estructura antiga que es pugui documentar.

Així doncs, caldrà esperar futures intervencions que aportin noves dades per poder avançar en la història d'aquest barri i de la ciutat.

8. BIBLIOGRAFIA

ALBERCH I FUGUERAS i altres. *Els barris de Barcelona. Vol I. Ciutat vella i l'Eixample*. Enciclopèdia Catalana . Barcelona 1999.

AJUNTAMENT DE BARCELONA. *BCNPIC: Punt d'informació cartogràfica de Barcelona*. <<http://www.bcn.es/cgi-bin/pt.pl?url=/guia/bcnpicc.html>>

ASENSI, J.M. i SAURA, C. *Descobrir el medi urbà, Vol. 3: Itinerari del port, Ribera i Barceloneta*. Ed. Ajuntament de Barcelona àrea de Sanitat, Salut Pública i Medi Ambient. Barcelona. 1985.

CARANDINI, Andrea: *Historias en la tierra. Manual de excavación arqueológica*. Crítica. Barcelona, 1997.

CIRICI, A.: *Barcelona pam a pam*. Editorial Teide. Barcelona, 1971.

DDAA.: Gran geografia comarcal de Catalunya. Introducció. Barcelona, Baix Llobregat. *Enciclopèdia Catalana* . Barcelona, 1982.

DDAA.: La ciutat consolidada (segles XIV-XV). *Història de Barcelona*. Vol III. Barcelona, 1992.

DE PALOL I SALELLAS,P. , PLADEVALL I FONT, A. I altres. *Catalunya Romànica, Del Romà al Romànic.Història Art i Cultura de la Tarraconense Mediterrènia entre els segles IV i X*. Enciclopèdia Catalana. Barcelona, 1999.

DURAN I SANPERE, A.: *Barcelona i la seva història*. Vol I. Barcelona, 1972.

ESPINÀS,J.M^a. *Alguns carrers antics de Barcelona*. Col. A. Duràn i Santpere. Ajuntament de Barcelona. Barcelona. 1978.

FABRE, J., HUERTAS, J.: *Tots els barris de Barcelona. l'Eixample i la Barcelona Vella*. Volum V. Edicions 62. Barcelona, 1977.

GARCIA i ESPUCHE, A., GUÀRDIA i BASSOLS, M.: *Espai i Societat a la Barcelona pre-industrial*. Edicions de la Magrana. Barcelona, 1986.

GARCIA PETIT, LI., MIRET i MESTRE, J., MIRÓ i ALAIX, M.T., RIBÉ i MONGE, G.: *Diccionari d'arqueologia*. Ed. Termcat. Barcelona, 2002.

HERNÁNDEZ I CARDONA, F.X. *Barcelona, Història d'una ciutat*. Ed. Llibres de l'índex. Barcelona, 1995.

HARRIS, E.C.: *Principios de estratigrafía arqueológica*. Editorial crítica.

Barcelona, 1979.

GENERALITAT DE CATALUNYA. DEPARTAMENT DE POLÍTICA TERRITORIAL I OBRES PÚBLIQUES. Diccionari visual de la construcció [En línia]. 2003. <http://www.gencat.net/ptop/documentacio/llengua/dicvisualc.htm>

GRANADOS, Oriol: "*Estructura urbana de la ciutat romana*". *Història de Barcelona. Volum 1. La ciutat antiga*. Dirigit per Sobrequés i Callicó, Jaume. Enciclopèdia Catalana i Ajuntament de Barcelona. Barcelona, 1991.

HERNÁNDEZ I CARDONA, F.X. *Barcelona, Historia d'una ciutat*. Ed. Llires de l'Index, S.L. Barcelona, 1992.

HURTADO, Víctor; MESTRE, Jesús; i MISERACHS, Toni: *Atles d'història de Catalunya*. Edicions 62. Barcelona, 1995.

PALET MARTINEZ, J.M. *Estudi territorial del Pla de Barcelona. Estructuració i evolució del territori entre l'època iberoromana i altmedieval segles II-I AC – X-XI.DC*. Estudis i Memòries d'Arqueologia de Barcelona. Centre d'Arqueologia de la Ciutat. Ajuntament de Barcelona. Barcelona, 1994.

PORTABELLA, J. *Diccionari nomenclàtor de les vies públiques de Barcelona*. Ed. Ajuntament de Barcelona, 1996.

TARRADELL, Miquel; FELIU, Gaspar i altres. *Evolució urbana de Catalunya*. Ed. La Magrama, Institut Municipal d'Història. Ajuntament de Barcelona, 1984.

ANNEXES

1. REPERTORI ESTRATIGRÀFIC

Fitxa d'Unitat Estratigràfica				UE :100	
Sector: Pla de Palau,19. Codi M.H.C.B. 125/05		Fase:		Cronologia: s. XX-XXI.	
DEFINICIÖ :	Nivell d'ús				
DESCRIPCIÖ :	Paviment del carrer format per rajoles de 20x20 cm i la capa de preparació de formigó per sota d'aquest amb una potència total de 30 cm.				
MATERIAL DIRECTOR :					
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a		Equivalent a		
	Rebleix a		Es reblert per		
	Cobreix a 101		Es cobert per		
	Talla a		Tallat per		
	Es recolza a		Se li recolza		
	S'entrega a		Se li entrega		

Fitxa d'Unitat Estratigràfica				UE : 101	
Sector: : Pla de Palau,19. Codi M.H.C.B. 125/05		Fase:		Cronologia: s. XX-XXI.	
DEFINICIÓ :	Nivell d'aportació				
DESCRIPCIÓ :	Rebliment compost per sauló . Presenta una potència màxima de fins 40 cm.				
MATERIAL DIRECTOR :					
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a		Equivalent a		
	Rebleix a		Es reblert per		
	Cobreix a		Es cobert per		100
	Talla a		Tallat per		
	Es recolza a		Se li recolza		
	S'entrega a		Se li entrega		

2. DOCUMENTACIÓ GRÀFICA

2.1 DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA.

Foto 1: Edifici número 19 del Pla de Palau.

Foto 2: Vista general del Pla de Palau.

Foto 5: Rasa oberta al centre de la plaça amb serveis anteriors.

Foto 8: Rasa oberta a la vorera sud.

2.2 DOCUMENTACIÓ PLANIMÈTRICA

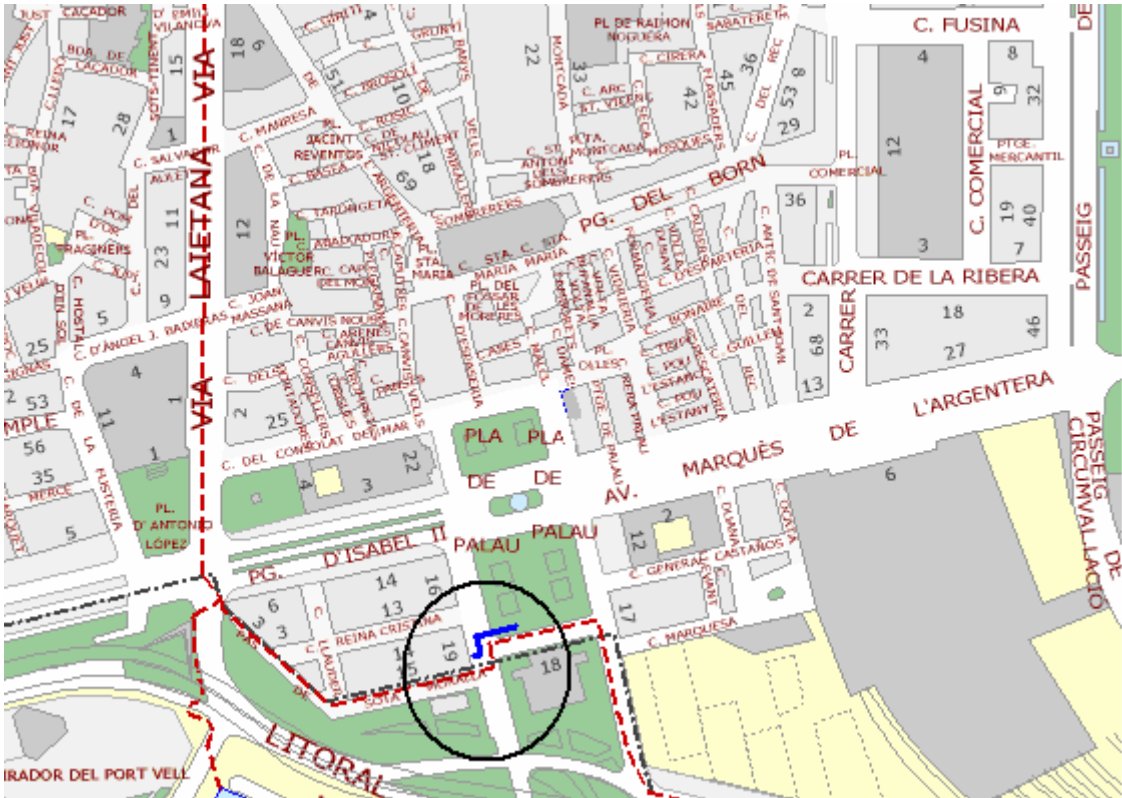

Fig.1

Àtics, S.L. Gestió i Difusió del Patrimoni Arqueològic i Històric	Projecte: Intervenció Arqueològica al Pla de Palau; 19. Barcelona	Arqueòleg: Laura Arias del Real	Escala: 1/5000	Nom del Plànol: Plànol situació de la rasa.	Data: Juliol 2005	
					Codi: 125/05	Plànol nòm. : 1

